

A NEMZETI ISKOLA.*

Mindenekelőtt bocsánatot kell kérnem, hogy ily elcsépeltnek látszó tételt választottam felolvasásom tárgyául. Annyival inkább látszik ez elcsépeltnek, mivel ez a tárgya a már oly sokoldalúlag megvitatott új népiskolai törvényjavaslatnak; ennek igen nagy részével foglalkozott a múlt évben tartott egyetemes tanítógyűlés; sőt igénytelenségem is nem egy ízben elmélkedett már ezen. Mindez azonban nem gátol abban, hogy ezzel újra foglalkozzam; mert szilárd meggyőződéseim az, hogy amely mértékben sikerül a nemzeti iskola eszméjének tisztázása, s a kiépítésére szolgáló tényezők megjelölése, abban a mértékben számíthat nemzetünk is, a bennünket környező népek tömkelegében, maradandóságra, hosszú életre.

A nevelő feladata ugyanis a nevelés eszményének felállítása, a gyakorlati államférfiú ez eszményből annyit valósít meg, amennyit az adott viszonyok éppen megengednek: ez az oka, amiért a törvényjavaslat után is a kérdéssel foglalkozom. Hogy ebben az egyetemes gyűlés tárgyalásai sem gátolnak, oka abban keresendő, hogy az a kérdést elszigetelten kívánta megoldani; pedig a népiskola, mint nemzeti intézmény a közép- és főiskolával alkot egy szerves egészet, amelyre teljesen illik Kantnak az élő szervezetre vonatkozó következő meghatározása: «Az élő szervezet oly egész, melyben minden rész ép úgy eszköze, mint célja minden többi résznek; minden más rész az egyes rész felépítésében és fejlesztésében egyaránt munkás, és az egyes rész viszont minden más rész teljes kifejlődésére eszköz» (L. R. of the Com. of Ed. 1899/1901 XXXVIII. l.); az egyiknek kérdése a többi nélkül meg nem oldható. Így fogta ezt fel Comenius, így a Ratio educationis, sőt még a Thun-féle Organisations-Entwurf is. Ebben keresendő az oka annak, hogy midőn az Egyesült Államok u. n. Tizes bizottsága (helyesebben százasa), 1892-ben, a középiskola kérdésének megoldásával foglalkozott, sem a népiskolát, sem a főiskolát nem mellőzhette. Nem különben, midőn egy évvel később (1893-ban) az ú. n. «Tizenötös bizottság» a népiskola szervezetét megállapítani törekedett, bizonyos fokig a közép- és főiskolát is érintette. Ez az oka annak, hogy az 1902-iki angol törvény a nép- és középiskolákat ugyanazon hatóság kormányzata alá rendelte; ezt bizonyára azzal az utógondolattal tette, hogy, noha jelenleg a kettőnek tartalmi, szerves kapcsolata törvényhozásilag nem is létesíthető — a közös hatóság s az abból folyó gyakoribb érintkezés, előbb-utóbb,

* Székfoglaló előadás a M. Pæd. Társ. 1905 február havi ülésén.

a benső tartalmi kapcsolatot is megérleli. A tárgyról való hallgatásomra még abban sem látok indító okot, hogy azzal már magam is foglalkoztam. Egy olyan tervezetről, melyről bárki is azt hiszi, hogy az nemzetének haladását évszázadokra biztosítaná, nem mond le szívesen. Ha eddig nem sikerült nevelő társaimat meggyőzőnm, hátha ezúttal szerencsésebb leszek! Hogy ezt elérjem, törekedni fogok azt újabb világításban felmutatni.

Nekem úgy tetszik, hogy az az ingadozás, mely a közoktatásügy szervezetére nézve nemcsak nálunk, hanem egyebütt is fennforog, annak az eltérésnek következménye, mely a nevelés feladatát és annak tényezőit illetőleg tapasztalható.

Nagyon természetes, hogy a nevelés feladatának és tényezőinek részletes előadása egy felolvasás keretében nem férhet el; azonban az iskolák feladatát illetőleg teljesen egyetérttek Wetekamp amerikai nevelővel, aki erre nézve a következőkép nyilatkozik: «Az iskolák azon feladatukat, hogy az életre készítsenek elő, csak akkor teljesíthetik, ha azokat a körülöttük levő élet táplálja.» (l. Report of the Commisioner of Education 1899—1900. 832. l.) Más oldalról az is elvitázhatatlan tény, hogy az iskolának is hatással kell bírnia az őt környező életre. Csakis e kettőnek egyensúlya biztosítja a szerves fejlődést.

Ebből a szempontból önként következik, hogy egy ország közoktatásügyi szervezete, az annak céljaira szolgáló intézetek berendezése, sőt a bennük követendő módszer is, nem pusztán a társadalmi viszonyoktól — vallás, foglalkozás, életmód, stb. — hanem attól a kormányformától is függ, mely az országban fennáll. Más tanügyi szervezettel kell bírnia egy abszolút uralom alatt lévő országnak, más-sal egy alkotmányos monarchiának, itt ismét mással egy rendi- és mással egy népképviselői alkotmánynyal bírónak, és végül mással egy köztársasági kormány alatt élőknek. Hogy mi e tekintetben megállapodásra nem juthattunk, annak tulajdonítható, hogy ez eltérések vagy egyáltalában figyelembe nem vétettek, vagy nem oly mértékben, hogy azok a változott viszonyoknak megfelelték volna.

Közoktatásügyünk szervezete abból az időből való, midőn az országnak rendi alkotmánya volt. Ennek a kormányformának teljesen megfelelt: hogy a népiskola csakis, mint a középiskolákra előkészítő intézet bírt jelentőséggel, a népnek magának semmi műveltségre szüksége nem volt, mert igen könnyen emberi méltóságának tudatára ébredhetett volna; ez pedig a karok és rendek uralmára lett volna veszélyes. Midőn 1848-ban nemzetünk nagyjai meghozták azt a rendkívüli áldozatot, hogy jogaikat a jobbágysággal is megoszták: elfelejtkeztek, vagy nem volt idejük oly intézményekről gondoskodni, melyek a jobbagyokat jogaik és kötelességeik megértésére

képesítsék. Hogy a tanügy terén eleink — a rohamos ujtással — forradalmi útra nem tértek, csak helyeselhető; mert az ilyen eljárás sehol sem boszulta volna meg magát jobban, mint épen itt. Úgyde azóta több, mint félszázad mult el s még mindig a kezdet kezdetén vagyunk.

S ezzel eljutottunk a nemzeti nevelésnek ahhoz az eszményéhez, amelyet Franklin Benjamin több mint másfél századdal ezelőtt (1749) felállított. «A nevelés önművelés, önellenőrzés, a megújulás (reformation), a helyes kormányzás és helyes engedelmeskedés munkája. Ha a democratia eszményei igazak (a democratia alá foglalandó a köztársasági alakban s egyeduralomban csoportosított népies kormány, mint ez Angliában van, népképviselettel; mert egy kormány bármely mértékben is képviseleti, elodázhatatlanul a democratiára törekszik), akkor azt a nevelést, melyről Plato beszél, bizonyos fokig, minden józan egyén elérheti. A tényeknek az a gyűjteménye, melyre a mi ifjúságunk nyilvános, sőt magán nevelésünk rendszere folytán oly sok óráját (idejét) fordítja, a platói értelemben vett neveléshez csekély mértékben járul. A tények gyűjtése idomítást létesíthet — azonban annak megtanítását, hogy egy férfi miként kormányozzon és engedelmeskedjék helyesen, teljesen elhibázhatja...» «Az állami nevelésnek, hogy a tökéletes állam kialakulása lehetővé váljék, platói eszménynyel kell bírnia. A fajnak, a társadalomnak, az egyénnek, mint résznek kifejlődése, az állam kifejlődése (evolution). A műfogások, találmányok, eszközök, rendszerek gyakran kényurak, melyek az igazi uralmat, az eszméket bitorolják. A polgár vezeti az államot s nem az állam a polgárt...» «A böles férfiú az állam...» «Csakis, ki eszményekre épít, épít az örökkévalóságnak...» «A kormánynak meglévő formája annak a műveltségnek a kifejezése, amelylyel az azt viselő népség bír...» «Ami országunkban a nyilvános nevelésnek főkép arra az eltökélésre van szüksége, hogy magas eszménye legyen. Ez az eszmény az olyan polgár, akit, ha kormányra hívnak, képes helyesen kormányozni, egyébként pedig készségesen engedelmeskedni» (l. Report of the Commisioner of Education 1901/2 180. old. Franklin influence an american Education, by Francis Newton Thorpe.)

Az idézettekhez csak azt kívánom csatolni, hogy ily eszményre nemcsak az amerikaiaknak, de minden államnak s első sorban nekünk is szükségünk van.

Hogy a nemzeti nevelésnek az előzőkben jelzett eszményét, mely intézet s mily mértékben van hivatva, vagy képes megvalósítani, erre nézve úgy látszik, hogy még egyáltalán nincs megállapodás.

Nem régiben az volt a jelszó: «a világosság felülről jön.» És ezzel a népiskolának, mint nemzeti nevelő intézetnek, sorsa egy időre

ei volt döntve. Hisz, ha valamely életbe vágó kérdés. jelszavakkal meg volna oldható, bizonyára az elintézésnek ez volna a legkényelmesebb módja; sőt a kérdésnek pár száz középiskola által való megoldása szintén sokkal olcsóbb volna, mint amennyibe a több mint húszezer már meglévő és még azon túl szükséges népiskola kiépítése kerülne. Az újabb időben nemcsak nálunk, de másutt is szeretik a középiskola nemzeti feladatait mértéken túl hangsúlyozni. Igénytelen felfogásom szerint ez a nézet nem helyes s amellett — mint a következőkben látni fogjuk — egyoldalú fejlődésre vezet.

A nép- és középiskola határvonala, még ez idő szerint is, nincs oly szabályosan megvonva, hogy tisztázásra ne szorúlna. Kiséreljük meg ezt a következőkben.

Dr. W. T. Harris az Egyesült-Államok biztosa szerint (I. Report of the Commisioner of Education 1893/94. 513. és 516. old. Report of the Committee of fifteen) «Mindaz, ami a különös mozzanattal foglalkozik, viszonylagosan elemi (népiskolai, elementary); és mindaz, a mi az általános alakot tárgyalja, viszonylagosan középiskolai (secondary).» És tényleg, az összehasonlító módszer mindaddig helyesen igénybe nem vehető, míg a tanuló bizonyos mértékig elő nem haladt és tanulmányának elemi tanfolyamát, mely a világ közvetlen szemléletével foglalkozik, be nem végezte; középiskolai tanfolyama pedig, mely a külön alaki és erőművi tekinteteket tárgyalja, rendben az első megfigyelés tényei után következik. A magasabb nevelés ezen külön alaki és erőművi észleleteket egyesíti, azok egyoldalúságát kiigazítja és megelőzi azt a veszélyt, amelyet oly gyakran észlelhetünk az ön-nevelt férfiakon, kik a világ alárendelt jelenségének némelyikét, helytelenül, nagyítják és azt mintegy alapulvé teszik.»

Ezzel rokon Rehmke tanár felfogása, ki a német tanítók bo-roszlói (Breslau) gyűlésén az iskolákat megismerést (Erkenntniss) vagy tudást közvetítő (tudós) és nevelő-iskolákra (népiskola) osztotta. Szerinte a népiskolának általános emberképzést kell közvetítenie, amelyre minden népfának, vagy állampolgárnak szüksége van; és ezért az alapot is, legalább annak alsó építményében, minden műveltség számára, meg kellene vetnie. «A népiskola feladata» — mondja ő — «az emberképzés; az élet számára általánosságban akarja a népiskola a gyermeket kifejleszteni, bármily eltérő módon bánjék is az a különös esetekben az egyesekkel, vagy bármiként találja is őket az élet számára egyetemességében őt minden oldalúlág kiművelni. Ezért egy meghatározott nép életével a népiskola feladata is, egyes intézményeiben eltér, és ily módon visszatükrözi azt az általános népeletet, melyre a gyermeket neveli. Ezért nagyon természetes, hogy a népiskola fejlődése, határozott oktatásalkatában népének fejlődésmenetét követi, hogy éppen ezen általános iskolára, ezen határozott s az

általános emberképzésre törekvő képző-intézetre szükségképi és tartós hatása lesz mind annak, amit egy bizonyos időben népének élete általános felfogásban és mozgalmakban áldást okozó módon kifejlesztett» (I. Neue Bahnen. 1904. év 3. füz. 170. 1. Zur Theorie des Lehrplans).

Az idézett két nyilatkozat a nép- és középiskola közötti határvonalat elég szabatosan meghúzza, azzal az eltéréssel, hogy míg dr. Harris meghatározásában az értelmi képzésre, Rehmke a nevelésre helyezi a súlyt. Egyetértek abban is Rehmkével, hogy ő a népiskola által azon nép általános műveltségét kívánja szolgálni, melynek kulturszükségletei ezen iskolát létrehozták és táplálják. Csakis az elnevezésben kívánok tőle eltérni. És itt visszatérek Comeniusra. Comenius, azelőtt több mint 260 évvel, mintegy látnoki szemekkel, az iskolákat — anya, nemzeti —, latin iskolára és akadémiára (mindegyiket 6—6 évfolyammal) osztotta. Az a műveltség, melyet a népiskola közvetít, nem a szó tágabb értelmében vett általános műveltség, hanem a szó szorosabb értelmében vett nemzeti műveltség. Egyébként ez az elnevezés sokkal inkább fedezi is azt a tartalmat, melyet Rehmke a népiskolák feladatául megjelöl.

A népiskola tehát a *nemzeti iskola*. Az ő feladata, hogy elsajátíttassa a nemzet nyelvét s mindazt, ami e nyelvnek tartalmát ad: a nép szokásait, életmódját, foglalkozását, gondolkodásmódját, meséit, mondáit, legendáit, stb. És itt a magyar nemzeti iskolára — eltérőleg más nemzetekétől — még egy más fontos feladat is hárul: az nevezetesen, hogy bevezesse a politikai nemzet nyelvébe az idegen nyelven beszélő honpolgárokat. Ezt mint tisztán és kizárólag pædagogiai kérdést fogva fel: az forog szóban, hogy melyik módszer az, melyen az állam nyelve elsajátítható? Miután e célra egyedüli módszer a direct, vagy közvetlen módszer, alkalmazni kell azt minden tétovázás nélkül. Leghelyesebbnek vélném, ha a kisdedóvó intézetek a népiskolával szerves kapcsolatba hozatván, már a népiskola első osztályában a tanítás nyelvét a magyar nyelv tétetnék. És hogy idegen ajkú polgártársaink megnyugtattassanak az iránt, miszerint az állam anyanyelvüket elnyomni nem akarja, e nyelv helyes írását és beszélését a felsőbb osztályokban vélném tanítandónak. A népiskola feladata továbbá az ország földjének, politikai beosztásának, természeti viszonyainak, terményeinek, történetének, alkotmánya alapvonalainak megismertetése. Mindezt pedig oly módon kell eszközölnie, hogy azokból a hazaszeretet örökre kitörülhetlenül véssék a gyermek lelkébe. Ez az, amit a német lelkület-nevelésnek (Gesinnungsunterricht) nevez. Én azt akarom, hogy a népiskola növendékét ultra sovínisztává nevelje. Ne lásson, ne halljon a növendék olyat, ami a magyarnál, vagy magyarénál különb: legyen az

meggyőződve a felől, hogy a magyar a legrégebb, a legkiválóbb faj a világon, még azt sem tartanám bajnak, ha a néhai való jó Horváth Istvánnal azt vallaná, hogy már Ádám apánk is magyar volt (hisz a neve is mutatja: ád ám), hogy minden nyelv, még a német is a magyartól származik, amit az égtájak megjelölése világosan igazol: ost, az a világtáj, a honnan a nap sugarait reggel először osztja, sūd, a honnan a nap legjobban sūt, vest, ahol a nap sugarait veszti és nord, a honnan a legmordabb szél jön; hogy még alakilag is a magyar nő és férfi a teremtés koronája, hogy hazánknál sem szebb, sem áldásosabb ország nincs a föld kerekiségén. Ha ezt kérdezed tőle: Mit tudsz országunknak a többi országokhoz való viszonyáról? így feleljen: Ha a föld Isten kalapja, hazánk a bokréta rajta. Szentül higgye, hogy hazánk állat-, növény- és ásványországának nincs párja e sártekén. S így tovább.

Elismerem én, hogy e gyermeki felfogást részint az élet különböző ráhatásai, részint a további tanulmány lényegesen módosítják; de egy kitörülhetetlenül megmarad minden magyar ember lelkében, és ez a kikristályodott, minden folt nélküli, átlátszó hazaszereget. Ebben látom én a nemzeti nevelés jellegét, melynek alapját, ha a népiskola meg nem vetette, azt semmi későbbi nevelés sem létesítheti.

Amily fontosnak tartom én a népiskola ezen nemzeti nevelői jellegének kidomborítását, ép oly elhibázottnak vélném, ha a Rehmke által tudós iskoláknak nevezett intézetek — közép- és főiskolák — ezen keretben megmaradnának. Ezen intézetek feladata az az általános műveltség, melyet Basedow jellemzően «európainak» nevez. Tudniillik olyan műveltség, mely az embert, nem mint egy faj tagját, az országot nem mint egy határolt területet: hanem mint az egész emberi séghez és az egész földhöz tartozó részt teszi vizsgálatai, kutatásai tárgyává.

Ez intézeteket Comenius — igen jellemzően — «latin iskolák»-nak nevezte. Amint tudjuk, abban az időben a latin volt a tudós világ nyelve. Azt kívánta tehát ezáltal kifejezni, hogy ez iskolákban már nem elég a nemzeti nyelv, de szükségünk van egy oly közvetítő más nyelvre, vagy nyelvekre is, amelyekkel más nemzetek haladását, műveltségét is birtokunkba vehetjük; szükség, hogy ne csak hazánk, de más országok állapotát, viszonyait is megismerjük. A nemzeti jellegnek a tudós iskolákban való túlságos hangsúlyozása azt a veszélyt is rejt magában, hogy a tanulóban azt a gondolkodást érleli meg, hogy mindaz, amit ott, a világ megismerésére nézve — a hazain kívül — tanítanak, felesleges lim-lom. Hogy az idegen nyelveket, a természettudományokat, mennyiségtant, világtörténetet, stb. csak a tanuló gyötrésére találták föl. Én azon idegenkedésnek, melylyel

középiskolai növendékeink más nyelvek iránt viseltetnek, indító okát nem a növendékben, hanem részint a rendszerben, részint a módszerben látom. Már pedig nem tehetek felőle, de egy olyan egyénben, aki saját anyanyelvén kívül más nyelven még kenyeret kérni sem tud, a szó szoros értelmében művelt embert nem láthatok. Nem azt kívánom ezzel mondani, mintha a középiskola a nemzeti tartalmat nem bővíthetné; csakis azt, hogy kizárólag uralkodóvá nem teheti.

Én a népeknek küzdelmét a létért, úgy fogom fel, mint egy örökös hadviselést. A hadviselő felek vezetői a felsőbb iskolákból, harcoló vitézei pedig a nép, vagy nemzeti iskolából kikerültek. Csakis az a hadsereg fog győzni, melynek közharcosai egyedül a saját kiválóságukat látják s tüskön-bokron keresztül, halálmegvetéssel rohannak a legádázabb veszedelembé; ha azonban a sereg vezetői is ily rövidlátók és az ellenség előnyeit és fogyatkozásait egyaránt nem ismerik, az ily sereg — a legkiválóbb közharcosok mellett is — menthetetlenül el fog pusztulni. Ez a képe a népek küzdelmének is.

Megállapítatván az előzőkben a nemzeti iskola jellege, feladata s annak a magasabb intézetekhez való viszonya, az a kérdés merül föl, hogy vajjon az, az adott viszonyok mellett, foganatosítható-e? És e kérdésre határozottan nemmel kell felelnünk.

Én a nemzeti iskola kialakulásának akadályát részint magának a népiskolának állapotában, részint annak a közép iskolákhoz való viszonyában látom.

Ami az elsőt illeti, nem szabad szemeink elől tévesztenünk, hogy a népiskoláknak több mint háromnegyed része osztatlan, s a népiskolai növendékeknek majdnem fele jár egy tanítóval bíró iskolába. Hogy az osztatlan iskola tanítója, egy-egy osztálylyal, heti 7—9 óra alatt, nem végezheti azt a munkát, amit az osztott iskola tanítója 24—28 óra alatt egy osztálylyal végez: olyan világos, hogy további bizonyításra nem szorul. A Köznevelési Tanács az egységes és külön tanterv kérdésében, határozottan az első mellett foglalt állást: pedig könnyű azt kimondani, hogy egy ember heti hét óra alatt annyi munkát végezzen, mint egy más heti 24 óra alatt, de tessék azt végrehajtani. A Köznevelési Tanács azon tagjai közül, akik e határozatot minden külön feltétel nélkül kimondták, bizonyára egy sem tanított osztatlan népiskolában. Pedig egy ily határozat ép oly értékű, mintha azt mondanák ki, hogy legyen a Gellért-hegy magassága a Lomnici csúcsával egyenlő. Hogy a népiskola hivatását nem végezheti, hogy az a társadalom részéről az azt megillető méltatásban nem részesül, sőt hogy oly gyakori támadásoknak van kitéve: ebben nem kis része van annak, hogy teljesíthetlen feladatok végzésére szoríttatik.

Minden félreértés kikerülése végett, már itt szükségét látom annak a kijelentésnek, hogy magam is az egységes tanterv alapján állok; mert a külön tanterv végére mehetetlen complicatiókra vezetne: de csakis azon föltétel alatt, hogy az osztatlan iskolának a tanterv foganatosításárs idő engedjék; vagyis, ha az osztott iskolai tanterv négy (4) osztályának anyaga az osztatlan iskola hat (6) évére terjesztetik ki, az ötödik és hatodik osztály anyaga az ismétlő iskolára hagyatván fel. Hogy miként, arról később lesz még szó.

Hogy az osztatlan iskolákban a nevelés és oktatás elé gördülő akadályokat miként iparkodtak elhárítani, engedjék meg nekem, hogy ismét az amerikai iskolák életéből vett példára hivatkozzam. E bajon ugyanis az észak-amerikai Egyesült-Államok északi államai az iskolák ú. n. központosítása (Concentration of schools) által kívántak segíteni. Ezen központosítás pedig abban áll, hogy egy meghatározott területen (25—30, sőt Floridában 60—100 angol négyzet mértföldnyin) több kis (osztatlan) iskola helyett, egy nagy (osztott) iskola állíttatik, s a növendékek az e célra külön készített kocsikon naponként reggel oda s esténként onnan hazaszállíttatnak.

Nem kívánom ez alkalommal e célra irányuló mozgalom történetét adni, pusztán annak eredetét, jelenlegi állapotát s megállapított előnyeit kívánom fölemlíteni. A mozgalom Massachusetts államában 1869-ben indult meg, amidőn ez állam törvényhozó testülete ápr. 1-én a következő törvényjavaslatot fogadta el: «Bármely kerület (town=township) is ezen államban adókövetéssel, vagy más úton pénzt szedhet be s azt, iskolabizottsága útján, tetszés szerint a növendékeknek a nyilvános iskolákba s onnan való elszállítására fordíthatja» (R. of the Comm. of Ed. 1894—95. 1469. l.).

Ez idő szerint a központosítás rendszere a következő államokban van elfogadva: California, Colorado, Connecticut, Florida, Georgia, Indiana, Iowa, Kansas, Maine, Massachusetts, Michigan, Minnesota, Nebraska, New-Hampshire, New-Jersey, New-York, North-Dakota, Ohio, Pennsylvania, Rhode Island, South Dakota, Vermont, Washington és Wisconsin: 24. A szállítás kiadásai, az iskola fentartási költségeit vevén alapúl, 0.38 és $3\frac{1}{2}\%$ közt váltakoznak. Legkisebb Connecticutban, legnagyobb Maine-ben (l. u. o. 1902. 2353. l.).

Ez intézmény előnye a következőkben foglalhatók össze: 1. Az iskolai felszerelések sokkal egyöntetűbbek és nagyobb számúak. 2. A rossz idő nem ok többé a távolmaradásra. 3. Miután a növendékek a szülőknél kerestetnek fel, az iskolakerülés többé nem forog fenn. 4. Az iskolalátogatás $12\frac{1}{2}\%$ -kal emelkedett. 5. Az egykor magukra hagyott gyermekeknek még akkor sem kell az útonállóktól s más kóborlóktól, vagy a magánytól rettegniök, ha a szülők a legtávolabb levő tanyákon laknak is. 6. A tanító nincs többé a község

korlátolt hatásának alávetve, lakásának és összeköttetéseinek megválasztására nagyobb tere van» (l. School-Journal. 1902 nov. 8.).

Némileg hasonló intézményre, a magasabb iskolák növendékeinél, különösen vasutak mentében, itt-ott nálunk is találkozunk; azzal az eltéréssel, hogy ebben itt semmiféle rendszer, vagy hatósági támogatás nem fedezhető fel.

Belgium az osztott és osztatlan iskola közötti hézagot azzal kívánja áthidalni, hogy a népiskola tantervében (l. az 1879 aug. 16-án kiadott rendeletet) csakis a három fokozatot különbözteti meg; s hozzá teszi: «meg van győződve, hogy ezen fokokat a növendékek egy része a 6—12, más része a 6—13, s a hátra lévő része a 6—14 éves korok közötti idő alatt, minden nagyobb küzdelem nélkül képes leendő elvégezni.»

Románia a bajon az iskolák kategóriákba való osztásával (városi, nagyközségi, kisközségi és pusztai) kívánt segíteni (lásd bővebben Magyar Pædagogia 1899 dec. 611. l.). Ilyen kategóriákkal találkozunk a Ratio Educationis-ban is. Bizony nagy kár, hogy az abban lefektetett elv azóta nálunk modernebb alakban nem jutott kifejezésre.

Ezzel rokon intézkedésre a legújabb népiskolai törvényjavaslatban is akadunk, arra t. i., amelyik kimondja, hogyha a növendék «a legszükségesebb tudnivalókat» hat év alatt nem sajátítja el, az az iskolába még egy évre visszatartható. (3. §.) Bármily mértékben ismerjük is el, hogy ezen törvényjavaslat az 1868-ki XXXVIII-ik törvényeikkhez képest nagy haladást jelent, mégis kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy az idézett intézkedés csak félrendszabály, mert nem nevezi nevén a gyermeket.

Én e kérdés megoldásának egyik módját abban látnám, ha, ahol csak lehet, az osztatlan iskolák számát — hivatkozással az Egyesült-Államok példájára — lehetőleg apasztanók. E tekintetben, még a mi viszonyaink mellett is, sokat lehetne tenni; mert hány község van hazánkban, ahol két-három, sőt négy felekezet is tart fenn külön iskolát! Nem lehetne-e a felekezeteket ezen elkülönítés káros voltáról meggyőzni s őket egyesülésre bírni? Még pedig olyan formán, hogy az egyik felekezet 1—2 osztályt, a másik hasonlóképp s így tovább tartana fenn, a vallásoktatásról pedig minden felekezet külön gondoskodik. Én nem hiszem, hogy ne lehetne néhol az amerikai minta szerinti központosítással is kísérletet tenni.

De bármit tegyünk is, az osztatlan iskolák, hazai viszonyaink mellett, teljesen el nem lesznek soha enyhíthetők. Ez esetben nincs más mód, mint az, melyet — Románia mintájára — már rég javaslatba hozni bátor voltam (l. részletesen M. Pæd. 1899. 10. sz. 613. l.) «az osztott iskola négy első osztályának tananyaga az osztatlan iskolában hat évre, a két tanítóval bíró iskolában öt évre terjesztetnék

ki; a három, vagy több tanítóval bíró iskola egy-egy osztály tananyagát egy-egy év alatt már elvégezhetné». Az egy-két tanítóval bíró iskolában a két, illetőleg egy utolsó osztály tananyaga az ismétlődő iskolában taníttatnék; míg a fejlett népiskola hatodik osztályához a földműves — iparos — és kereskedelmi tanonc-iskola csatoltatnék. Hogy ismétlődő iskoláink egész a legújabb időkig (1893, amidőn az iparostanonc-iskolákra vonatkozó rendelet kiadatott) vagy egyáltalán nem voltak, vagy csak tengődtek, ennek legfőbb oka abban keresendő, hogy azoknak tartalma hiányzott.

A nemzeti iskola kialakulásának további akadályai a középiskolák szervezetében keresendő. Hiába mondják nekem, hogy a középiskolák a népiskolák növendékeinek csak 3—4 százalékát vonják el, mert ezzel a 3—4 százalékkal elvonják a népiskolától azok szülőinek rokonszenvét és érdekét is. Az emberektől nem kívánhatjuk, hogy angyalok legyenek. Ha azt akarjuk, hogy valamely intézmény viruljon, az érdek kapcsán kell az embereket az intézményhez csatolnunk. Ha a nagyok és hatalmasok a népiskoláról azt mondhatják: «se ingem, se gallérom», bizony az a népiskola csak szegény iskola marad, mi nemcsak a népiskola működését bénítja meg, de valóságos nemzeti veszedelem; még pedig pedagógiai, társadalmi, politikai és közgazdasági szempontból.

Ami az elsőt illeti, a középiskola a növendéket már a betöltött kilenc évvel elvonja a népiskolától s a legtöbb esetben kiszakítja őt a felette örökös család köréből. Miként ítélhető már meg kilenc éves korrál, hogy vajjon a gyermek beválik-e a tudományos pályán? E mellett igen sok jóra való gyermek, kiből talán kellő gondozás mellett, igen derék ember válhatott volna, kiteszítva az élet tömkelegébe, teljesen elzúlik. E felől szomorúan tanúskodnak a statisztikai adatok. Mintegy nyolcvanezer a középiskolai tanulók száma, tehát egy-egy osztályra 10,000 jut. És ebből a tízezerből alig több, mint kétezer fejezi be a középiskolát. Mi lesz már a többiből? De a veszély nem csekélyebb társadalmi szempontból sem, mert kaszt-rendszerrel létesít: tehát, lerombolja azon építményt, melyért az emberiség heroszai, Krisztus maga, egy Washington, Széchenyi, stb. küzdöttek. Megteremti az intelligens proletáriátust; pedig nagyon helyesen jegyzi meg Bismarck, hogy «egy nevelt proletár osztály a lázongás állandó forrása s bármely nemzetre is veszélyes.» Ugyanez mondható politikai tekintetből is, mert gátolva a népiskola kifejlődését, leszállítja a választó polgárok önálló ítélőképességét. Pedig nagyon helyesen jegyzi meg Winthrop a Peabody nagy nemzeti alapítvány első gondnoka az Egyesült-Államokban: «Az egész haza jólléte a gyermekek nevelésétől függ. A szabad, nyilvános iskolák köztársaságunk bármely értékes és helyes polgárságához lényegesek, az írásnemtudás a

választási szabadságot lealacsonyítja s ezt méltatlan elbánásnak és elnyomatásnak teszi ki; az egyetemes választói jog egyetemes oktatás nélkül, bohózat s szomorú játékká válhat; a tudatlanság bárhol is általános veszély, intézményeink (alkotmányunk) biztonsága parancsolólag követeli, hogy minden férfiú, akinek választói joga van, képes legyen írni, olvasni és azt megérteni; a rabszolgaság csak félig töröltetett el, a felszabadítás csak félig végeztetett be, ha a szabad emberek milliói, kezeikben szavazati joggal, nevelés nélkül hagyatnak.» (Rep. of the Comm. of Ed. 1893—94. 762. l.) Hát még arról a közgazdasági rombolásról, mely nagy részben e szervezetnek következménye, mit szóljak! Gondoljunk csak amaz existenciákra, kik, a népiskola két felső osztályának hiányában, vagy azok fogyatékos állapota miatt, az ország anyagi haladását egyedül biztosító ipari, kereskedelmi s részben földművelői pályákról eltereltetnek; gondoljunk a középiskola két alsó, és a népiskola két felső osztályának fentartási különbözetére, s azon tetemes áldozatokra, melyekbe a szülői háztól távol levő gyermekek kerülnek: s mindjárt világos lesz előttünk, miért kell a közép osztálynak — ha ez tovább így halad — menthetlenül elpusztulni. Ne keressük a hibát másokban, vagy idegen körülményekben, holott az hozzánk oly közel fekszik és pedig áldatlan rendszerükben.

Ha egy futó pillantást vetünk a demokratikus államokra — és ilyennek kell tekintenünk minden népképviselői alkotmánynyal bírót — lehetetlen a népiskola térfoglalását észre nem vennünk. Az Egyesült-Államok ú. n. «Tizes bizottsága» a népiskola tanfolyamát nyolc évben állapította meg, a középiskola négy évével szemben. Argentína köztársaságának hat osztályú a népiskolája és hatosztályú a középiskolája. Ugyanazt látjuk Zürich kanton iskola-szervezetében. Midőn azelőtt 6—8 évvel Angliában egy középiskolai tanárokból és népnevelőkből alakult bizottság a nép- és középiskolák közötti viszonyt oly módon iparkodott szabályozni, hogy a középiskola nyolc osztályú legyen, úgy azonban, hogy annak két alsó tanfolyama facultativ jellegű, melyet a népiskola ötödik és hatodik osztálya — megfelelő vizsgával kapcsolatban — is helyettesíthet, ez ellen a tanítók nemzeti egyesülete (National union of teachers), mely több mint negyvenezer tagot számlál, mint olyan ellen, mely a népiskola fejlődését gátolja, a leghatározottabban állást foglalt (L. Schoolmaster). A nyolc osztályú francia Lycéek ama tanárainak, kik a két alsó osztályban akarnak tanítani, a népiskolai tanítói oklevelet is meg kell szerezniök. Dr. Rein, a németek által «Jéna gyöngyé»-nek nevezett kiváló pädagogus, a német tanítók 1897-ki erfurti képviselői gyűlésén a következő tételt állította fel: »Követeljük az általános népiskolát, nyolc osztálylyal, mint közös alapéptményt, minden tanintézet számára.

Szóval a nemzeti iskola kiépítésén minden állam nevelői érelyesen munkálkodnak. Ha el nem akarunk maradni, nekünk is kell már tennünk valamit. Hogy középiskolai kartársaink a népiskola ezen térfoglalásától a középiskola haladását féltik, azt nagyon értem. Tudomásom szerint elismerik ők, hogy a középiskola első és második osztálya még nem a szó szoros értelmében vett középiskola, azaz propedeutikus jellegű; de azért ezeket nemcsak nem akarják átengedni a népiskolának, sőt sokan az előkészítő osztályt is sürgetik; mert ők a népiskolában csak az osztatlan iskolát látják. Pedig ezen térfoglalásnak előbb-utóbb meg kell lenni.

A népiskola ilyen tartalmi és extensiv kialakításával a nemzeti iskola épülete még nincs betetőzve. Gondoljunk csak arra, hogy egy 12, sőt az ismétlő iskolát is ideszámítva, 15 éves gyermek és serdülő egyén, jellemileg, még mennyire kiforratlan. Hisz tudjuk, hogy Rousseau az írás és olvasás tanítását csak a 12 éves korban kívánta kezdeni. Ennyire ugyan nem mehetünk, de az elvitázhatalan tény, hogyha az egyént 12, illetőleg 15 éves korral magára hagyjuk: úgy az saját magára, a társadalomra és hazára teljesen elveszhet.

Nem kívánok e helyen e kérdéssel bővebben foglalkozni, csakis azon határozatokat látom jónak ide iktatni, melyeket a közelebbi párizsi világ-kiállítás alkalmával, a nemzetközi népnevelési Congressus, a tanköteles kor utáni intézmények tárgyában, 1900. év aug. 2—6-áig tartott ülésén hozott. A Congressus ez intézményeket négy csoportra osztotta, még pedig:

1. A serdülők és felnőttek tanfolyamai.

A Congressus azon óhajának ad kifejezést, hogy: 1. A felnőtteknek nyújtandó oktatás tanfolyamokra és előadásokra (conferences) osztandó; a tanfolyamoknak, számba véve a környezetet, főképp gyakorlati irányban tájékoztatva, a jelen kor történetével és polgári oktatásával kell foglalkoznia. Az előadások egészének, amennyire csak lehet, módszeres jellegűnek kell lennie; úgy az egyik, mint másakra illetékes egyének — a világi iskolák hívei — támogatása kérendő föl. 2. Az ifjaknak, hogy a tanfolyamokban való részvételüket, az iskolából való kilépésük idejétől a hadseregbe való besoroztatásuk idejéig, igazolhassák — egy látogatási könyvecske szolgáltatandó ki —; továbbá arra kell hatni, hogy ezt a könyvecskét a hadsereg, a különböző közigazgatási hatóságok, kereskedők, iparosok számba vegyék. 3. Arra kell hatni, hogy a bőkezűbben javadalmazott könyvtárak a hallgatók között, az illetékes tényezők véleménye alapján, könyveket osszszanak ki.

II. Iskolai segítő egyesületek.

A Congressus azon óhajának ad kifejezést, hogy: 1. Az iskolai segítő egyesületek terjesztésére minden ország nevelői oly módon

működjenek közre, hogy az összetartozandóság érzete minden jellegű oktatási intézet növendékei között fejlesztessék és így, hogy a lyceumok és collégiumok (gym. és reál isk.) a népiskolák és felsőnépiskolák (polg. isk.) ugyanazon segítő-egyesülethez tartozzanak. 2. Az iskolai segítő-egyesületek tagjainak, a kezdő társulatban élvezett jogaik fentartásával, más kölcsönös segítő-egyesületbe való fölvétele minden lehető módon megkönnyíttessék; a kölcsönös iskolai segítő-egyesületek, a kötelező segélyezés fentartásával, a székhely változtatásának elvét fogadják el, hogy így a tagoknak abban a társulatban, melyből eltávoztak, szerzett jogaik, visszalépésük esetére, biztosíttassanak; 3. Tartományi segítő-egyesületek, nemkülönbben kölcsönös iskolai szövetségek, lehetőleg mindenütt alakíttassanak.

III. Egyesületek és védnökségek.

A Congressus azon óhajának ad kifejezést, hogy az egyesületek és védnökségek a következő célokat tűzzék ki: a) az erkölcsi és anyagi kölcsönös gyámolítást, mint amilyen pl. az ingyenes segélyezés és elhelyezés; b) a művészeti (zene, rajz), a tanonctanfolyamok (háztartást a leányok, mesterségeket a fiúk számára) intézményét; c) miután az ünnepélyek rendezése tisztán erkölcsi jellegű, az a politika és vallás minden gondolatán kívül esik.

IV. Általános kívánság.

A Congressus ügyvezetősége nemzetközi elemi oktatási és népnevelési ügyvezetőséggé alakíttassék át, hogy így, annak közvetítésével, a népnevelést minden formájában érdeklő okmányok, a különböző nemzetek között, állandóan kicseréltesse. (l. Revue pedagogique).

Hogy a fentebbiekben felsorolt intézmények közül az egyes országokban s azoknak egyes vidékein melyek honosíttassanak meg, arra nézve a nép lelkelete, szokásai, már meglévő intézményei, a terület helyzete, stb. irányadók. A közügyekért lelkesedni tudó férfiak buzgósága, hazaszeretete nemcsak az intézménynek a vidékre legmegfelelőbb nemét, de azon módot is alkalmilag megfogja találni, mely szerint az fogyanatosítandó.

Ebbeli reményemnek, sőt hitemnek igazolására első rangú tudósainknak, sőt kormányférfiainknak azon lankadást nem ismerő fáradozásaikra és munkálkodásukra utalok, melyet azok, a tudományoknak nálunk is közkeletűvé vált népszerűsítése (university extension) érdekében kifejtettek, pedig hát ez is a nemzeti nevelés egyik tényezője.

Nem kívánván e helyen egy eléggé ismert intézménnyel foglalkozni, sokkal helyesebbnek vélem, hogy nevelő társaim figyelmét, egy nálunk kevésbé ismert mozgalomra hívjam fel; egy oly mozgalomra, mely az Egyesült-Államokban már néhány évtized óta el van terjedve és a nép felvilágosításának hasznos munkáját — olcsó

pénzért — annak kellemes szórakoztatásával kívánja egybekapcsolni. Ezen mozgalom a «Chautauqua.»

Chautauqua, Holst tanár szerint, a Niagara vízesésén kívül, Amerika legnagyobb csodája: «Ez egy hely a Chautauqua-tó mellett New-Yorktól délnyugatra, 70 mfdre Buffalótól, 200-ra Pittsburgtól, 250-re New-Yorktól, 1400 láb magasan a tenger színe fölött; július és augusztus hónapok alatt több ezer embernek, akik az ország minden részéből, felolvasások és zene hallgatására, oktató tanfolyamok látogatására, a collegiumi és a szabad levegőn való élet gyönyöreinek élvezése végett összegyűlnek, népies nevelési menedékhelye. Chautauqua az év 9 hónapja alatt, majdnem teljesen elhagyatott falú, de a nyári évad alatt, magános házakban és vendéglőkben lakó népessége, 3000 és 19000 lélek közt változik. Ez mintegy nevelői Bayreuth a nép számára» (1. Ed. Rep. 1900—1901. 655. l.) Chautauqua indián neve a 18 mfd hosszú s 1—3 mfd széles tónak, mely Amerika szárazföldjének legmagasabban fekvő hajózható vize.

A Chautauqua-tó társulat 1874-ben eredetileg vallásos célzattal alapított, alapítónak egyike dr. John H. Vincent; ez idő szerinti feladata emberbaráti keresztyén népies nevelés. A Chautauqua rendszer két részből áll, ú. m. a) nyári tanulmány és észszerű üdülésből; b) házi olvasás és tanulásból. Az első a következő elemeket öleli föl: 1. a szabad művészetek kollégiumát; 2. a tanítási módszerek iskoláját; 3. az egyházi irodalom iskoláját; 4. osztálytanítást a művészet, zene, testi nevelés, ékesszólásban, stb.; 5. felolvasótanfolyamokat, az university extension mintájára; 6. az élet különböző téerein kiváló férfiak és nők előadásait és 7. szórakoztatás és æsthetikai elemeket, mint concert, drámai előadás, stereoptikus mulattatás, stb.; a második a következőket. 1. Chautauqua tudományos és irodalmi kört, szakszerű tanfolyamokat az állandó olvasás és tanulmányra; 2. egy theologiai iskolát; 3. a szabad művészetek kollégiumát, levelező oktatást, a kollégiumi tanulmányok előkészítésére. Az előzők szolgálatában állnak: egy kollégiumi épület, domb tetején, szép tótól környezve, a «bölcsészet csarnoka»-nak nevezve, s egy, több mint hatezer hallgatóság befogadására alkalmas, villamosvilágítással ellátott csarnok (amphitheater). E csarnokban tartott egykor történeti felolvasásokat az Egyesült-Államok jelenlegi feje, akkor New-York kormányzója, Roosevelt. A házi tanulmány minden szakban négy évfolyamból áll, s a haladást a helyi olvasókörök támogatják; e köröknek száma, az elmúlt 20 év alatt, mintegy 10 ezer volt; a könyvek évi költsége öt dollár.

Chautauqua mintájára az egész Egyesült-Államokban és Canadában mintegy 300 helyi Chautauqua alakult, melyek az anya-intéz-

ménynyel filiális kapcsolatban állanak, s a módszert és tanfolyamokat illetőleg ugyanazt az utat követik, mint az anya-intézet.

Nem tanulhatunk-e mi ezen példából? Nincsenek-e nekünk csergező patakoktól átszelt virágos térségeink, balzsamos levegővel telt üdítő fensíkjaink, hegyeink, tavaink? Nem volnának-e ezek, a nép szórakoztatva nevelésére felhasználhatók? Bizonyára igen. És ezek nem csekély mértékben járulnának hozzá a nemzeti nevelés nagy munkájához.

Az előzőkben kívántam előadni, miként vélném a nemzeti iskola épületét kiépítendőnek, hátra van még annak előadása, hogy mi által óhajtanám ezt biztosítani.

Bármely emberi intézmény fenmaradása, sőt fejlődése, pusztán csak a jóindulat által nem biztosítható. Elismerem én, hogy a felebaráti szeretet sok nagyot, szépet és jót alkotott; azt is jól tudom, hogy egy-egy eszméért való küzdelemre a társadalom is annyira föllelkesíthető, hogy azért halálba menni kész. De aki észlelő figyelemmel kíséri a történelem folyását, annak lehetetlen észre nem vennie, hogy bizonyos eszmékért való ezen lelkesülés, periodikus jellegű. Amiért az emberek a reformáció idejében halálra küzdeni készek voltak, az most őket hidegen hagyja. Egy oly nagy fontosságú ügyet, mint amilyen a nemzeti iskola, melyben a fejlődés minden megszakítása visszaesést jelent, az emberi érzelmek ezen hullámzó esélyeinek ki sem tehetjük. Oly intézményekkel kell azt biztosítanunk, melyek e haza minden fiát a népiskola érdekkörébe vonják. Az általános népiskolai tankötelezettség az embereket társadalmilag vonja a népiskola érdekkörébe. Ez azonban még nem elégséges. Szükség, hogy e hazának minden fia, minden lépésénél, érezze, hogy az életben való boldogulásának alaptényezője a nép- illetve nemzeti iskola.

Már Luther a hadkötelezettséggel indokolja a tankötelezettséget. «Ha a felsőbbség» — mondja ő a német városok polgármestereihez intézett szövegében (1524) — kényszerítheti az alattvalókat, hogy háború idején fegyvert ragadjanak, kényszerítheti őket arra is, hogy gyermekeiket iskolába adják.» A francia convent (a II. év frimaire 29-én hozott határozattal) a tanítás szabadságának elvét proklamálja és egy új intézménynyel «az apákat, anyákat, a gyámokat vagy gondnokokat, bírság terhe alatt, kötelezi, hogy gyermekeiket és gyámoltjait az elsőfokú oktatási intézetekbe küldjék...» és kimondja, hogy az illetők visszaesés esetén «polgári jogaiktól tíz évre megfosztatnak». Egy későbbi törvény (a III. év brumaire 27.) «a tudatlanokat minden állami foglalkozástól (function) elzárja» (L. Rapport sur l'organisation de l'enseignement en France. 1900. 3. 1.)*

* Az É. A. Egyesült-Államok közül New-Yersey volt az első, mely

Egyébként a polgári jogok és kötelességeknek — amilyen a hadkötelezettség és az abban való kedvezmény — a neveléssel való kapcsolatát illetőleg nem is kell nekünk olyan messzire visszamenünk. Hisz ide tartozik a magasabb iskolákat végzett ifjaknak 1868 előtt, a hadi szolgálattól való teljes fölmentésük, azóta pedig az egy éves önkéntességi joggal való felruházásuk. Nem akarok e helyen annak taglalásába bocsátkozni, hogy vajjon ez nem érinti-e a törvény előtti egyenlőség elvét — mert hisz a hadkötelezettségi törvény ép oly törvény, mint a büntető törvény — s nem mozdítja-e elő a kaszt-szellemet; annyi azonban világosan áll előtttem, hogy ha ezen jogban méltatlanság van a polgárok legnagyobb tömegére nézve: ez csak azáltal enyészteszhető el, ha az a teljes népiskolát végzett növendékre is kiterjesztetik és pedig oly formán, hogy minden ilyen egyén jogot szerez az egy évi szolgálatra. Ha egy magasabb iskolát végzett ifjú, egy év alatt magát még tisztte is kiképezheti, én nem látom át, miért ne képezhetné ki magát ugyanazon idő alatt egy népiskolát végzett ifjú jól közharccossá? Ám kényszeríttessék az iskolát nem, vagy keveset járt egyén négy, sőt hat évi szolgálatra; vele szemben a népiskolát végzettnek előjoga nem méltatlanság, mert a népiskolát látogatni mindenki köteles; ha tehát valaki ebbeli kötelességének eleget nem tesz, tegyen annak eleget más módon.

Egy más intézmény, miáltal a nemzeti iskolát biztosítani vélem, a választói jognak oly nemű módosítása, hogy ebben csakis az részesíttessék, ki a népiskola hat osztályát elvégezte; sőt még azt is hozzá kívánnám adni, hogy a magyar nyelvet legalább szóban bírja. Ez utóbbira nézve záros határidő kitűzése, elkerülhetlenül szükséges volna. Nagyon szépen mondja Winthrop: «A rabszolgaság csak félig töröltetett el; a felszabadítás csak félig végeztetett be, ha a szabad emberek milliói, kezeikben szavazati joggal, nevelés nélkül hagyatnak (L. fent). Célszerűbbnek vélném a választói jog megállapításánál a vagyoni censust leszállítani, az értelmet azonban a jelzett módon emelni.

Meg vagyok győződve, hogy ezen két intézmény a népiskola súlyát, jelentőségét oly mértékben emelné, fejlődését oly fokban biztosítaná, hogy nincs a föld kerektségén az a kincs, a milliárdoknak az a mennyisége, mely azokkal fölérne.

Ha a népiskolát a leírt módon, úgy belsőleg, mint külsőleg kiépítjük; ha tanköteles kor utáni intézményekkel kibővítjük; ha azt polgári jogokkal biztosítjuk: akkor népiskolánk csakugyan nemzeti

a választói jog megállapítására 1843-ban, műveltségi minősítést javasolt, őt követte 1846-ban New-York (L. R. of the C. of Ed. 1902. év 177. l.).

iskola lesz, az egész nemzet nevelőintézete, melyről el fogjuk mondhatni azt, amit Winthrop szülőföldjéről, Massachusetts-ről:

«Dicsekedjenek más nemzetek pompás drágaköveikkel és rendkívüli gyémántjaikkal. Ami kohinorunk ami nyilvános iskolarendszerünk. Ez ami világítóhegyünk; nem egy barbár ellenségtől vetjük azt váltáság fejében el, s nem is arra van az szánva, hogy egy királyi homlokot ékesítsen, vagy egy királyi palotát sugározzon be; de amelynek tiszta és átható sugarai minden homlokot körülöveznek, minden lelket bevilágítanak, minden szívet és tűzhelyet az országban földérítenek, s amely kimeríthetlen bányáiból az ország fiainak s leányainak homlokát a kellem díszével és a báj ékköveivel látja el.» (L. R. of the Com. of Ed. 1893—1894. 749. l.)

SOMOGYI GÉZA.

A MAGYAR IFJÚSÁGI IRODALOM ÉS IFJÚSÁGI KÖNYVTÁRAINK.*

Igen tisztelt Társaság! Jól tudom, hogy a tárgy, mellyel a t. Társaság figyelmét e felolvasás alkalmából igénybe veszem, bár fontossága kétségtelen, nem tartozik kulturéletünk legjelentősebb s megoldásra legelsőben váró kérdései közé. Még mindég kiépítésre s megerősödéssre váró nemzeti kulturánk sok sürgősebb és fontosabb feladatot ösmer, mint e részletkérdés; bizonyos azonban, hogy azokkal együtt s azokat támogatón, ennek a megoldása is komoly és halaszt-hatatlan kötelességünk. Nem akarom túlbecsülni a hatást, melyet hazánkban a közkönyvtárak a közművelődésre tesznek. Bizonyos, hogy a közműveltségnek, a százezrek tudásának és művelődésének forrása nálunk nem első sorban a könyv, nem a közkönyvtár, hanem közvetlen nevelő hatásával maga az iskola; első sorban a jó népiskola. Nem vagyunk nagy könyvolvasó nemzet (mindég a népre, s nem a műveltebb osztályokra gondolok első sorban); múltunkból hiányzik e tekintetben a hagyomány, a jelenben — ha ébredszik is — még nem erősödött meg az erre való hajlandóság; a tudatos önművelés vágya is, melyre a közkönyvtárak első sorban volnának hivatva, nálunk még csak most van erősödőben. Mindezt magyarázza és ment-heti küzdelmes múltunk is, mely annyiszor meg-megszakította a nemzeti művelődés munkáját, s népünk életmódja s az abból származó jelleme is, mely csak a legújabb időben ösmeri fel az önművelés fon-

* A M. Pæd. Társ. 1905. május havi ülésén tartott felolvasás.